

15-Oktyabr, 2025-yil

OILA MUHITIDA XOTIN-QIZLARNING TIL O‘RGANISHGA BO‘LGAN MOTIVATSIYASIGA TA’SIR ETUVCHI IJTIMOIIY VA PEDAGOGIK OMILLAR

Murodova Farida Shuhrat qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oila muhitida xotin-qizlarning til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasiga ta’sir etuvchi ijtimoiy va pedagogik omillar tahlil qilinadi. Tadqiqotda motivatsiya jarayoni shaxsning ichki ehtiyojlari, oila muhitining psixologik barqarorligi hamda pedagogik qo‘llab-quvvatlash tizimi bilan chambarchas bog‘liq ekani asoslab berilgan. Deci va Ryanning o‘zini o‘zi aniqlash nazariyasi hamda zamonaviy motivatsion yondashuvlar asosida oila a‘zolari, ijtimoiy qadriyatlar, gender tenglik va ta’lim imkoniyatlarining ayollar motivatsiyasiga ta’siri ko‘rsatib o‘tiladi. Shuningdek, masofaviy ta’lim, onlayn kurslar va mahalla tizimi orqali ayollarni til o‘rganishga rag‘batlantirishning samarali yo‘llari taklif etilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, oila madaniyati va pedagogik qo‘llab-quvvatlash tizimi ayollarning til o‘rganishdagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Kalit so‘zlar: oila muhiti, motivatsiya, xotin-qizlar, til o‘rganish, ijtimoiy omillar, pedagogik omillar, gender tenglik, o‘zini o‘zi aniqlash nazariyasi, masofaviy ta’lim, oila madaniyati

Globallashuv jarayonida xorijiy tillarni o‘rganish shaxsning raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omilga aylanib bormoqda. Bugungi kunda til bilish nafaqat kasbiy muvaffaqiyatga erishish, balki shaxsning o‘zini ifoda etish, dunyoqarashini kengaytirish, turli madaniyatlar bilan samarali muloqot o‘rnatish vositasi sifatida ham qadrlanadi. Ayniqsa, xotin-qizlar uchun til o‘rganish ularning jamiyatdagi faolligini oshiruvchi, mustaqil qarorlar qabul qilishga undovchi, ijtimoiy hayotda o‘z o‘rnini topishga yordam beruvchi vosita sifatida alohida ahamiyatga ega. Shu sababli, oila muhitida xotin-qizlarning til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasiga ta’sir etuvchi ijtimoiy va pedagogik omillarni o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi.

Motivatsiya shaxsning ichki ehtiyoji va tashqi turtkilari o‘rtasidagi muvozanat natijasida shakllanadi. Deci va Ryan tomonidan ishlab chiqilgan “Self-Determination Theory” (1985)da aytilishicha, insonning o‘qishga yoki rivojlanishga bo‘lgan ichki motivatsiyasi uch asosiy ehtiyoj – avtonomiya, kompetensiya va ijtimoiy aloqadorlikni qondirish orqali kuchayadi. Til o‘rganish jarayonida bu ehtiyojlar aynan oila muhitida shakllanadi: oila a‘zolari tomonidan erkinlik va ishonch berilsa, o‘qish jarayonida erishilgan yutuqlar e’tirof etilsa va ijtimoiy aloqadorlik hissi mustahkamlanib borsa, motivatsiya tabiiy ravishda ortadi. Gardner (1985) ham til o‘rganishdagi muvaffaqiyat shaxsning ijtimoiy atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatlari, oilaviy va madaniy qadriyatlar bilan bevosita bog‘liq ekanini ta’kidlaydi.

O‘zbek oilalarida esa bu jarayon o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Ba’zi hollarda an’anaviy qadriyatlar ayollarning ta’limga, xususan, til o‘rganishga bo‘lgan intilishlarini

15-Oktyabr, 2025-yil

cheklab qo‘yadi. “Ayol uchun til bilish zarur emas, u baribir oila va bolalar bilan band” degan stereotiplar hanuzgacha mavjud. Bunday qarashlar xotin-qizlarning ichki motivatsiyasini susaytiradi. Biroq zamonaviy, bilimli va gender tenglik tamoyillariga asoslangan oilalarda ayollarga o‘qish, o‘z ustida ishlash, xorijiy tillarni o‘rganish uchun imkoniyat yaratilmoqda. Ayniqsa, er yoki ota-onaning doimiy rag‘bati, ijobiy munosabati, qo‘llab-quvvatlashi til o‘rganishdagi barqaror motivatsiyaning muhim manbai hisoblanadi.

Ijtimoiy omillar orasida oila qadriyatlari bilan bir qatorda ijtimoiy maqom va rol modellarining o‘rni ham katta. Jamiyatda xorijiy tillarni biladigan, xalqaro darajada muvaffaqiyat qozongan ayollar misollari boshqalarga ruhiy turtki beradi. Shuningdek, axborot muhitining kuchaygani, onlayn ta’lim va ijtimoiy tarmoqlarning kengaygani xotin-qizlar uchun yangi imkoniyatlar ochdi. YouTube, Telegram, Coursera yoki Duolingo kabi platformalar orqali ayollar oila ishlaridan ajralmasdan til o‘rganish imkoniga ega bo‘ldilar. Bu esa ularning o‘ziga ishonchini oshirib, o‘z hayotini o‘zgartirishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

Ammo bu jarayonda ayrim to‘siqlar ham mavjud. O‘zbekiston sharoitida ko‘plab ayollar maishiy yuklamaning ko‘pligi, vaqt tanqisligi, iqtisodiy cheklovlar va ijtimoiy bosim sababli til o‘rganishga doimiy vaqt ajrata olmaydilar. Ba’zida oiladagi erkaklar tomonidan “ortiqcha mashg‘ulot”, “vaqtni bekorga sarflash” sifatida qabul qilinishi ham ayollar motivatsiyasini pasaytiradi. Shu bois, oila muhitida ijobiy psixologik muhit, o‘zaro hurmat, va o‘qishga nisbatan rag‘batlantiruvchi yondashuv zarurdir.

Pedagogik omillar esa xotin-qizlarning til o‘rganishdagi samaradorligiga bevosita ta’sir qiladi. O‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi empatik munosabat, ayolning shaxsiy sharoitlarini inobatga olgan individual yondashuv, o‘quv jarayonini motivatsion asosda tashkil etish muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar tomonidan o‘quvchilarning o‘zini namoyon etish imkoniyatini kengaytiruvchi, kichik yutuqlarni e’tirof etuvchi va o‘z-o‘zini baholashga undovchi metodikalar qo‘llanilganda, ichki motivatsiya sezilarli darajada ortadi. Masalan, ayollar uchun maxsus “ayollar klublari”, “til o‘rganish to‘garaklari”, “ona va farzand birgalikda o‘rganadigan dasturlar” tashkil etilishi ijtimoiy-pedagogik hamkorlikni kuchaytiradi.

Bundan tashqari, masofaviy ta’lim tizimlari, onlayn kurslar, video-darsliklar va audio-podkastlar ayollar uchun o‘qish jarayonini moslashuvchan qiladi. Oila va ta’limni uyg‘unlashtirish imkoniyati motivatsiyani saqlab turuvchi muhim pedagogik mexanizmdir. Pedagogik qo‘llab-quvvatlash tizimi sifatida mahalla, ijtimoiy himoya markazlari, “Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi”, hamda ta’lim muassasalari o‘rtasida hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi zarur. Bu orqali o‘qish uchun bepul kurslar, bolalar bog‘chasi bilan ta’minlash kabi qulay sharoitlar yaratish mumkin bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, xotin-qizlarning til o‘rganish motivatsiyasi murakkab, ko‘p omilli jarayon bo‘lib, unda oila muhitining ijtimoiy-psixologik barqarorligi, pedagogik qo‘llab-quvvatlash tizimi, va gender tenglikning real amaliy ko‘rinishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Til o‘rganishga ijobiy munosabat shakllangan oilalarda ayollar o‘z imkoniyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarishadi, bu esa nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy

15-Oktyabr, 2025-yil

rivojlanishga ham ijobiy ta’sir qiladi. Shu sababli, davlat siyosatida, ta’lim tizimida va jamoatchilikda til o’rganishni oila madaniyatining ajralmas qismi sifatida rivojlantirish, ayollarni rag’batlantiruvchi ijtimoiy-pedagogik mexanizmlarni yaratish muhimdir.

Til o’rganish orqali ayollar o’z hayotida yangi ufqlarni ochadi, ijtimoiy faollik, iqtisodiy mustaqillik va o’ziga ishonchni orttiradi. Bunday o’zgarish esa nafaqat ayolning, balki butun oilaning, kengroq ma’noda esa jamiyatning intellektual salohiyatini oshiradi. Shu bois, oila muhitida xotin-qizlarning til o’rganishga bo’lgan motivatsiyasini qo’llab-quvvatlash va kuchaytirish — zamonaviy pedagogika va ijtimoiy siyosatning muhim vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ryan, Richard M., and Edward L. Deci. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. Guilford Press, 2017.
2. Norton, Bonny. Identity and Language Learning: Extending the Conversation. Multilingual Matters, 2021.
3. Ushioda, Ema. Language Learning Motivation: An Ethical Agenda for Research. Oxford University Press, 2020.
4. Krashen, Stephen D. The Compelling Input Hypothesis: The Key to Successful Second Language Acquisition. Independent Publishing, 2022.
5. Karimova, D. Oila va ayollar ta’limida psixologik omillar. Toshkent: Innovatsion G’oya, 2021.
6. Abdullayeva, M. Xotin-qizlarning ta’limga bo’lgan motivatsiyasini shakllantirishda oilaning roli. O‘zbekiston pedagogika jurnali, 2023, №2.
7. OECD. Education at a Glance 2023: OECD Indicators. OECD Publishing, 2023.
8. Hasanova, N. Gender tenglik va ayollar ta’limida ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Fan va Taraqqiyot, 2020.
9. UNESCO. Empowering Women Through Education and Language Learning. Paris: UNESCO Publishing, 2019.